

RELIGISKĀS PROBLĒMU PĀRVARĒŠANAS SAISTĪBA AR PERSONĪBAS IEZĪMĒM, DIEVA TĒLA UZTVERI UN RELIGIOZITĀTI LATVIJAS ROMAS KATOĻU IZLASĒ

Relationship between Personality Traits, God's Image, Religiosity and Religious Coping in Latvian Roman Catholic Adults' Sample

Ingrīda Trups-Kalne

Riga Higher Institute of Religious Sciences affiliated to the Pontifical Lateran University,
Rīga Stradiņš University, Latvia

Viktorija Perepjolkina,

Rīga Stradiņš University, Latvia

Inese Lietaviete

Riga Higher Institute of Religious Sciences affiliated to the Pontifical Lateran University,
Latvia

Abstract. *The present study aims to examine the relationship between personality traits, God image and religious coping (RC) among Roman Catholics in Latvia. There were 336 respondents, aged 18 – 86. We applied the Brief (RCOPE), God Image Scale (GIS), Latvian Personality Inventory (LPAv-3), The Centrality of Religiosity Scale CRS-5, including demographic data. The results showed positive correlation between Neuroticism and negative RC, but negative correlation with positive RC. Such personality traits as Openness, Conscientiousness and Agreeableness correlated positively with positive RC. Also Honesty-Humility and God Image correlated positively with positive RC and negatively – with negative RC. The study showed positive correlations between some dimensions of religiosity (and positive RC. Religious ideology and religious experience correlated negatively with negative RC. The study revealed that on the scale level the most relevant predictors of positive religious coping are scales such as religiosity and image of God, and personal traits such as agreeableness and openness. Likewise it was identified that on the scale level the most relevant predictors of negative religious coping are scales such as image of God, neuroticism and religiousness. These findings suggest tenets for psychological and pastoral interventions to decrease the impact of negative RC.*

Keywords: *image of God, personality traits, religiosity, religious coping.*

Ievads *Introduction*

Pēdējos gados ir augusi interese par reliģiozitātes un fiziskās un psihiskās veselības saistību. Liela daļa pētījumu atklāj pozitīvu saistību starp reliģiozitāti/garīgumu un veselību, psiholoģisko labklājību (sk. pārskatam George, Ellison, & Larson, 2002), taču liela daļa pētījumu ir ignorējusi potenciāli negatīvo reliģiozitātes vai garīguma formu, tai skaitā negatīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas ietekmi (Abu-Raiya, Pargament, & Krause, 2016).

Pasaulē (sk. pārskatam Ano & Vasconelles, 2013; Exline, 2013; Pargament, Feuille, & Burdzy, 2011) un Latvijā (Lietaviete, 2016) veiktie pētījumi par reliģisko problēmu pārvarēšanu atklāja, ka negatīvā reliģiskā problēmu pārvarēšana jeb reliģiskās/garīgās cīņas (*religious/spiritual struggle*) ir saistītas ar sliktākiem veselības un psiholoģiskās labklājības rādītājiem, tai skaitā ar dažādiem psihiskiem traucējumiem – paaugstinātu stresa līmeni, depresiju, trauksmi, somatizāciju, agresiju u. c., turklāt šo saistību moderē reliģiozitātes līmenis, tas nozīmē, ka saistība starp negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu un fiziskās un psihiskās veselības traucējumiem indivīdiem ar augstākiem reliģiozitātes rādītājiem ir ciešāka (Ellison, Fang, Flannelly, & Steckler, 2013). Dažos pētījumos (Wortmann, Park, & Edmondson, 2012) ir atklājies, ka katoļu izlasē negatīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģijai ir sevišķi kaitējoša ietekme uz adaptāciju negatīviem dzīves notikumiem.

Tādēļ dotā pētījuma mērķis bija izpētīt dažu personības un reliģisko faktoru, tādu kā personības iezīmes, Dieva tēla uztvere un vispārējā reliģiozitāte, saistību ar reliģisko problēmu pārvarēšanu, lai noskaidrotu, kuri no minētajiem mainīgajiem lielumiem vislabāk prognozē indivīda reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģiju, sastopoties ar negatīviem dzīves notikumiem Romas katoļu izlasē Latvijā. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, tika izvirzīti šādi pētījuma jautājumi:

1. Kādas personības iezīmes ir saistītas ar pozitīvo un kādas – ar negatīvo reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģiju?
2. Kādas Dieva tēla uztveres dimensijas ir saistītas ar pozitīvo un kādas – ar negatīvo reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģiju?
3. Kādi reliģiozitātes aspekti ir saistīti ar pozitīvo un kādi – ar negatīvo reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģiju?
4. Kādas personības iezīmes, Dieva tēla uztveres un reliģiozitātes aspekti vislabāk prognozē pozitīvo un kādi negatīvo reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģiju?

Literatūras apskats *Literature review*

Reliģiskās problēmu pārvarēšanas (*religious coping*) modelis, kura autors ir Kenets Pargaments (Pargament, 1997), paplašina Lazarusa un Folkmana (Lazarus & Folkman, 1984) stresa pārvarēšanas teoriju. Reliģiskā problēmu pārvarēšana tiek saistīta ar stresa situācijām, kurās ir stresors, kas ir attiecināms uz sakrālu mērķi vai arī kurās cilvēki meklē pārvarēšanas stratēģijas, ko viņi uzskata par sakrālām (Cummings & Pargament, 2010). Interpretējot reliģiju kā jēgas meklējumus sakrālā virzienā, Pargaments saskata reliģijas un garīguma saistību ar problēmu pārvarēšanas (*coping*) procesu, ko viņš definē kā nozīmes un jēgas meklējumus stresa apstākļos (Pargament, 1997). Reliģisko problēmu pārvarēšanu var arī definēt kā reliģisku pārliecību vai uzvedības pielietošanu problēmu risināšanā ar mērķi novērst vai mazināt stresa situācijas izraisītās negatīvās emocionālās sekas (Koenig, Pargament, & Nielsen, 1998).

Reliģiskās pārvarēšanas procesā vistiešākā veidā tiek iesaistīts cilvēka pasaules uzskats un vērtību sistēma, līdz ar to reliģiskā problēmu pārvarēšana ir iespējama tajos gadījumos, ja reliģija iekļauta indivīda dzīves orientējošajā sistēmā, kas iekļauj indivīda pārliecības, emocijas, uzvedības un attiecības dažādās dzīves sfērās, un ja reliģija viņam ir salīdzinoši pievilcīga kā stresa pārvarēšanas veids (Pargament, 1997).

Reliģiskās pārvarēšanas stratēģijas var iedalīt divās grupās: pozitīvajā un negatīvajā, kas atspoguļo reliģiskās/garīgās pieredzes un prakses neviennozīmīgo ietekmi uz indivīdu vai sabiedrību kopumā. Pozitīvā reliģiskā problēmu pārvarēšana ietver šādas stratēģijas – reliģisko šķīstīšanos/attīrīšanos/piedošanu, reliģiskā virziena maiņu/konversiju, reliģisko palīdzību, atbalsta meklēšanu pie garīdzniekiem un kopienas locekļiem, kopīgu reliģisko problēmu pārvarēšanu, reliģisko fokusēšanos, aktīvu reliģisku atdošanos, situācijas labvēlīgu reliģisku novērtējumu, garīgas saiknes izjūtu, reliģisko robežu apzināšanos (Pargament et al., 1998).

Pretēja nostāja – negatīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģijas, ko raksturo garīga/reliģiska neapmierinātība, neapmierinātība ar attiecībām un attieksmi pret sevi reliģiskā kopienā, stresora reinterpretācija Dieva soda kategorijās, pasīva atkarība no Dieva saistībā ar situācijas atrisinājumu, centieni cīnīties tikai paša spēkiem, nepaļaujoties uz Dievu atspoguļo garīgu spriedzi/saspīlējumu un cīņas ar sevi, citiem un dievišķo (Pargament, Smith et al., 1998; Pargament et al., 2011).

Reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģijām nav autonoma rakstura, t. i., tās “nedarbojas” atrautībā no personas vispārējām iezīmēm, piesaistes stila attiecībās ar Dievu (Belavich & Pargament, 2002; Roesch & Ano, 2003), reliģiozitātes aspektiem (Pargament, Ano, & Wachholtz, 2005). Līdzšinējie

pētījumi norāda, ka reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģijas prognozē sociāli demogrāfiskie rādītāji: vecums (Exline, Park, Smyth, & Carey, 2011; McConnell, Pargament, Ellison, & Flannelly, 2006), dzimums (Bryant & Astin, 2008), ģimenes stāvoklis (McConnell et al., 2006) sociālie, personības, reliģiskie un situacionālie faktori (Ano & Pargament, 2013; Harrison, Koenig, Hays, Eme-Akwari, & Pargament, 2001), sevišķi stresa situācijas (Stauner, Exline, Pargament, Wilt, & Grubbs, 2018). Savukārt Trevino un kolēģu pētījuma rezultāti parādīja, ka iepriekšminētie personiskie, sociālie un reliģiskie faktori moderē (padara ciešāku vai vājāku) saistību starp stresa situācijām un garīgajām cīņām (Trevino, Pargament, Krause, Ironson, & Hill, 2017).

Ir atrodamī tikai nedaudzi pētījumi, kas tieši analizē personības iezīmes kā reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģiju prognozējošus faktoros (Abu-Raiya, Exline, Pargament, & Agbaria, 2015; Ano & Pargament, 2013; Grubbs, Wilt, Strauner, Exline, Pargament, 2016; Wilt et al., 2019). Vienā no pētījumiem, kura mērķis bija izpētīt kā dažādi personības psiholoģiskie konstrukti, tai skaitā personības iezīmes prognozē negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu jeb garīgās cīņas, tika konstatēts, ka augsti neirotizma rādītāji un zemi labvēlīguma rādītāji prognozē negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu gan šķērsgrīzumā, gan garengriezumā (Grubbs, Wilt, Strauner, Exline, & Pargament, 2016; Wilt, Grubbs, Pargament, & Exline, 2017). Savukārt, citā pētījumā (Ano & Pargament, 2013) studentu izlasē neirotizmam bija spēcīgāka prognostiskā ietekme attiecībā uz negatīvo reliģiskās pārvarēšanas stilu un ar to saistītām garīgajām cīņām nekā reliģiskajiem faktoriem.

Analizējot pētījumus, kuros pētītas sešiem personības faktoriem saturiski līdzīgas personības īpašības vai reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģijām līdzīgi konstrukti, ir konstatēts, ka labvēlīgums un apzinīgums ir saistīts ar zemāku dusmu līmeni pret Dievu (Grubbs Exline & Campbell, 2013; Wood, Froh, & Geraghty, 2010), atvērtība pieredzei un garīgais briedums ir saistīts ar zemāku fundamentālisma līmeni, kā arī vispārēju atvērtību jaunām idejām un uzskatiem (Saroglou, 2010). Taču atvērtība prognozē arī augstāku reliģisko šaubu līmeni, kas ir raksturīgas negatīvajai reliģiskai problēmu pārvarēšanai. Attiecībā uz godīguma pieticības faktoru ir konstatēta negatīva saistība starp garīgajām cīņām un pazemību (*humility*) (Grubbs, & Exline, 2014; St. Clair, 2018) un pozitīva - starp psiholoģisko tiesību izjūtu (*psychological entitlement*), ko raksturo saasināta savu nopelni un tiesību uztvere (Grubbs, Wilt, Stauner, Exline, & Pargament, 2016).

Vairāku pētījumu rezultāti (Krause, Ellison, & Wulff, 1998; Pargament, Tarakeshwar, Ellison, & Wulff, 2001) ļauj secināt, ka reliģisko problēmu pārvarēšanu un tās ietekmes intensitāti uz psiholoģiskās adaptācijas rādītājiem prognozē dažādi indivīda reliģiozitātes aspekti. Ir konstatēts, ka pozitīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu prognozē subjektīvais, publiskais, privātais reliģiozitātes

aspekts un vispārējā reliģiozitāte (Ai, Park, Huang, Rodgers, & Tice, 2007; Ai, Pargament, Kronfol, Tice, & Appel, 2010), garīgā pieredze un reliģiskā uzvedība (Freiheit, Sonstegard, Schmitt, & Vye, 2006), iekšējā un ārējā reliģiozitāte (Lewis, Maltby, & Day, 2005), reliģiskā bijība un vaina, dažādi lūgšanas funkciju aspekti (Harris, Erbes, Engdahl, Olson, Winskowski, & McMahill, 2008), izjustais kopienas un Dieva atbalsts (Bjorck & Kim, 2009). Savukārt, negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu prognozē reliģiska atsvešinātība, reliģiskas bailes un vaina, reliģiskās domstarpības, kā arī lūgšanas funkcijas - izvairīšanās un atlikšana (Harris et al., 2008).

Pretrunīgi dati ir par reliģiozitāti kā reliģiskās problēmu pārvarēšanas un psiholoģiskās veselības un labklājības saistības moderatoru. Ir pētījumi, kuros reliģiozitāte ir kā "buferis" starp negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu un psihiskās veselības rādītājiem (Wilt, Grubbs, Exline, & Pargament, 2016); tāpat ir pētījumi, kuros reliģiozitāte saasina garīgās cīņas (Wilt et al., 2019). Kaut gan ateistu izlasē veiktie pētījumi (Sedlar et al., 2018) liecina, ka arī ateisti piedzīvo garīgo cīņu fenomenu, kas dažos aspektos ir mazāk izteikts nekā tiem, kas tic Dievam, taču arī viņiem tas ir saistīts ar zemākiem psihiskās veselības rādītājiem (depresiju un trauksmi).

Viens no biežāk pētījumos minētajiem reliģiskajiem faktoriem, kas prognozē psiholoģiskās adaptācijas grūtības, ir negatīvs Dieva tēls (Ano & Pargament, 2013). Tas korelē ar zemu pašvērtējumu un pašcieņu (Benson & Spilka, 1973), zemāku indivīda psiholoģisko adaptāciju (Tisdale et al., 1997) un nedrošu reliģisko piesaisti (Kirkpatrick & Shaver, 1990; Zarzycka, 2019).

Nedrošais piesaistes stils attiecībā ar Dievu ir statistiski nozīmīgi saistīts ar negatīvām reliģiskās problēmu pārvarēšanas formām (Belavich & Pargament, 2002), kas nosaka psiholoģiskās adaptācijas rezultātus. Savukārt piesaistes stilu Dievam nosaka indivīda piesaistes stils, kas izveidojies pirmajā dzīves gadā, pieredzot aprūpes personas (vecāku) attieksmi pret sevi (Rizzuto, 1979).

Pētījumos ir atklāts, ka Dieva tēls un tā aspekti ir saistīti gan ar pozitīvo, gan negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu (Schreiber, 2011). Nelabvēlīga Dieva tēls, kas ir ciešanu cēlonis, ir saistīts ar augstāko garīgo cīņu līmeni, kas noved pie augstāka distresa un zemākas psiholoģiskās labklājības (Wilt, Exline, Grubbs, Park, & Pargament, 2016). Savukārt pozitīvs, labvēlīgs Dieva tēls ir saistīts ar lielāku apmierinātību ar dzīvi (Krause & Ironson, 2019).

Pozitīvs, labvēlīgs Dieva tēls ir arī viens no garīgās un psiholoģiskās izaugsmes faktoriem, piedzīvojot sarežģītas dzīves situācijas un garīgās cīņas (Exline et al., 2017). Dieva kā līdzstrādnieka un attiecību partnera tēls (Wilt, Stauner, Harriott, Exline, & Pargament, 2018), kā arī Dieva iesaistīšanās situācijā uztvere palīdz garīgi augt, izejot cauri sarežģītām dzīves situācijām, neatkarīgi no paša indivīda reliģiskās aktivitātes. Savukārt, Zažickas pētījumā (Zarzycka, 2019), kurā tika analizēta piesaistes stila saistība ar garīgajām cīņām, atsvešināta

un naidīga Dieva tēls bija kā mediators starp nedrošo piesaisti un garīgajām cīņām, kas norāda uz vecāku lomu Dieva tēla veidošanās procesā.

Apkopojot analizēto pētījumu datus, varam konstatēt, ka pētījumu, kuros ir tieši, nepastarpināti pētīti reliģisko problēmu pārvarēšanu prognozējošie faktori, nav daudz. Liela daļa pētījumu ļauj tikai netieši spriest par iespējamajiem reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģiju prognozējošiem faktoriem. Tā kā pētījumu rezultāti ir pretrunīgi, nav skaidrs, cik daudz no reliģiskās problēmu pārvarēšanas kā atkarīgā mainīgā dispersijas izskaidro personības, reliģiskie, sociālie vai situatīvie faktori, t. i., kuriem no šiem faktoriem ir vislielākā prognostiskā ietekme attiecībā uz reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģijām. Zinot, kuri no faktoriem sniedz lielāko prognostisko ietekmi un kādi faktori mediē vai moderē saistību starp dažādiem personības, reliģiskajiem un sociāli situacionālajiem faktoriem, var veidot mērķtiecīgākas psiholoģiski reliģiskās intervences, lai mazinātu negatīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģiju kaitīgo ietekmi un veicinātu adaptīvāku problēmu pārvarēšanas stratēģiju apgūšanu, kas uzlabotu indivīda pielāgošanos sarežģītām dzīves situācijām.

Metode

Methodology

Pētījuma dalībnieki

Pētījumā piedalījās 336 latviešu valodā runājoši Latvijas Romas katoļu Baznīcai piederoši pieaugušie no visām četrām Romas katoļu Baznīcas Latvijā diecēzēm – Rīgas, Rēzeknes-Aglonas, Jelgavas un Liepājas diecēzes – vecumā no 18 līdz 86 gadiem ($M = 44,42$, $SD = 12,90$), 74,9% sievietes.

Instrumentārijs

- Reliģiskās problēmu pārvarēšanas aptaujas RCOPE īsā versija (*brief RCOPE*, Pargament, Feuille & Burdzy, 2011), adaptēta latviešu valodā dotā pētījuma ietvaros. Aptauju veido divas skalas, katrā no tām 7 apgalvojumi, kas mēra cik bieži sarežģītās dzīves situācijās indivīds izmanto pozitīvo ($\alpha=0,82$) un negatīvo ($\alpha=0,80$) reliģisko problēmu pārvarēšanu.
- Dieva tēla skala (*God Image Scale – GIS*, Lawrence, 1997), latviešu valodā adaptējusi M. Ludāne (2006). Skalu veido 72 panti, kas mēra sešus Dieva tēla aspektus – klātbūtni ($\alpha=0,86$), izaicinājumu ($\alpha=0,61$), pieņemšanu ($\alpha=0,80$), labvēlību ($\alpha=0,78$), ietekmi ($\alpha=0,78$) un providenci ($\alpha=0,69$).
- Latvijas Personības aptauja LPAv-3 (Perepjolkina & Reņģe, 2014), ko veido 100 apgalvojumi, tika izmantota, lai noteiktu sešus personības iezīmju faktoros – neirotizmu ($\alpha=0,89$), ekstraversiju ($\alpha=0,82$),

atvērtību pieredzei ($\alpha=0,80$), apzinīgumu ($\alpha=0,83$), labvēlīgumu ($\alpha=0,84$) un godīgumu-pieticību ($\alpha=0,82$).

- Reliģijas centralitātes skala (CRS-5, Huber & Huber, 2012), adaptācija skalas piecu pantu versijai notika dotā pētījuma ietvaros. Skalas pantu iekšējās saskaņotības rādītājs ir $\alpha=0,71$.
- Sociāli demogrāfisko datu aptauja – vecums, dzīvesvieta, reliģiskā piederība, diecēze.

Procedūra

Pētījuma dati tika ievākti, izmantojot elektronisko aptauju izstrādes rīku *Google Veidlapas*, laika posmā no 2019. gada 4. janvāra līdz 28. februārim. Piedalīšanās pētījumā bija brīvprātīga un anonīma, un aptauju aizpildīšana notika bez aizpildīšanas laika kontroles. Aizpildot aptauju līdz galam, pētījuma dalībnieks apstiprināja savu dalību pētījumā.

Datu apstrādes un analīzes metodes

Datu analīzē tika izmantota aprakstošās statistikas rādītāju noteikšana, skalas pantu iekšējās saskaņotības noteikšana, korelāciju analīze, kā arī multiplā regresiju analīzes soļu (*stepwise*) metode.

Rezultāti

Research results

Lai atbildētu uz 1., 2. un 3. pētījuma jautājumu, tika veikta korelāciju analīze, izmantojot Spīrmena rangu korelācijas koeficienta aprēķināšanu, jo lielākajā daļā pētījuma mainīgo empīriskais sadalījums neatbilda normālajam sadalījumam. Ar iegūtajiem rezultātiem var iepazīties 1. tabulā.

Tika konstatētas statistiski nozīmīgas korelācijas faktoru līmenī neirotizmam ar pozitīvo (vāja, negatīva korelācija) un negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu (vidēji cieša, pozitīva korelācija); atvērtībai un apzinīgumam statistiski nozīmīga vāja korelācija ar pozitīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu, kā arī labvēlīguma un godīguma-pieticības faktoram – vidēji cieša pozitīva korelācija ar pozitīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu, savukārt, ar negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu labvēlīgumam ir vāja negatīva korelācija un vidēji cieša – ar godīgumu-pieticību.

Korelāciju analīzes rezultāti liecina, ka Dieva tēla uztvere un visi tās aspekti vidēji cieši statistiski nozīmīgi korelē ar pozitīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu un negatīvi – ar negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu. Arī reliģiozitāte un tās aspekti statistiski nozīmīgi cieši pozitīvi korelē ar pozitīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas rādītāju, savukārt, ar negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu reliģiozitātei nav tikpat cieša negatīva korelācija kā tas ir Dieva tēla uztverei. Negatīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas rādītājam ir statistiski nozīmīga, taču

vāja korelācija ar reliģiozitātes kopīgo rādītāju, kā arī reliģiskās ideoloģijas un reliģiskās pieredzes aspektiem.

1.tabula. Reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģiju korelācijas ar personības iezīmēm, Dieva tēla uztveres un reliģiozitātes aspektiem

Table 1 Correlations between religious coping, personality traits, and dimension of God Image and religiosity (Spearman correlation coefficient)

Mainīgie lielumi	Reliģiskā problēmu pārvarēšana	
	Pozitīvā	Negatīvā
<i>Personības iezīmes</i>		
<i>Neirotizms</i>	-0,16**	0,41***
<i>Ekstraversija</i>	0,02	-0,06
<i>Atvērtība</i>	0,11*	-0,07
<i>Apzinīgums</i>	0,12*	0,02
<i>Labvēlīgums</i>	0,24***	-0,11*
<i>Godīgums-pieticība</i>	0,25***	-0,25***
<i>Dieva tēls (kop. rādītājs)</i>	0,45***	-0,36**
<i>Klātbūtne</i>	0,46***	-0,30***
<i>Izaicinājums</i>	0,20***	-0,22***
<i>Pieņemšana</i>	0,20***	-0,49***
<i>Labvēlība</i>	0,15**	-0,40***
<i>Ietekme</i>	0,39***	-0,28***
<i>Providence</i>	0,32***	-0,06
<i>Reliģiozitāte (kop. rādītājs)</i>	0,44***	-0,16**
<i>Interese par reliģiskiem jautājumiem</i>	0,36***	-0,02
<i>Reliģiskā ideoloģija</i>	0,31***	-0,14**
<i>Dievkalpojumi</i>	0,14**	0,06
<i>Lūgšana</i>	0,32***	-0,06
<i>Reliģiskā pieredze</i>	0,40***	-0,23***

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Lai atbildētu uz 4. pētījuma jautājumu (*Kādi personības faktori un iezīmes, Dieva tēla uztveres un reliģiozitātes aspekti vislabāk prognozē pozitīvo un negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanas stilu?*), tika izmantota multiplās regresiju analīzes *stepwise* (soļu) metode. Regresijas modelī tika izmantoti tie personības faktori un iezīmes, kā arī Dieva tēla uztveres un reliģiozitātes aspekti, kuriem tika konstatēta statistiski nozīmīga saistība ar pozitīvo vai negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu.

2.tabula. **Multiplās soļu regresiju analīzes rezultāti faktoru līmenī (atkarīgais mainīgais – pozitīvā reliģiskā problēmu pārvarēšana)**

Table 2 Results of multiple regression analyses (stepwise). Dependent variable – Positive religious coping

Modelis	Mainīgie	B	SE B	β	t	R ²	Pielāgotais R ²	ΔR^2	F
1.	Konstante	2,95	1,89	--	1,56	0,25	0,25	0,25	91,68***
	Reliģiozitāte	0,80	0,08	0,50	9,58***	--	--	--	--
2.	Konstante	-3,94	2,31	--	-1,70	0,31	0,30	0,06	23,20***
	Reliģiozitāte	0,56	0,09	0,35	5,93***	--	--	--	--
	Dieva tēls	0,05	0,01	0,29	4,82***	--	--	--	--
3.	Konstante	-4,65	2,31	--	-2,03*	0,33	0,32	0,02	8,07*
	Reliģiozitāte	0,55	0,09	0,35	5,90***	--	--	--	--
	Dieva tēls	0,04	0,01	0,24	3,91***	--	--	--	--
	Labvēlīgums	0,06	0,02	0,15	2,84*	--	--	--	--
4.	Konstante	-6,70	2,49	--	-2,73*	0,34	0,33	0,01	4,26*
	Reliģiozitāte	0,54	0,09	0,34	5,81***	--	--	--	--
	Dieva tēls	0,04	0,01	0,23	3,83***	--	--	--	--
	Labvēlīgums	0,06	0,02	0,16	2,99**	--	--	--	--
	Atvērtība	0,04	0,02	0,10	2,03*	--	--	--	--

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Soļu regresiju analīzes rezultātā (sk. 2. tabulu) tika piedāvāti četri statistiski nozīmīgi regresijas modeļi. Pirmajā modelī tiek izmantots prognozējošais mainīgais ar vislielāko prognostisko ietekmi, tālāk nākamajos modeļos tiek pievienoti citi mainīgie ar zemāku atkarīgā mainīgā prognozes pakāpi. Regresiju analīzes rezultāti parāda, ka reliģiozitāte ir mainīgais lielums, kas izskaidro vislielāko atkarīgā mainīgā dispersijas daļu (25%), kā nākamie seko Dieva tēla uztvere (6%), kā arī personības faktori labvēlīgums un atvērtība, taču personības faktoriem ir ļoti mazs pienesums atkarīgā mainīgā prognozē (2% un 1%) – galvenā loma ir reliģiskajiem faktoriem reliģiozitātei un Dieva tēla uztverei. Visi mainīgie tieši prognozē atkarīgo mainīgo – pozitīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu: tas nozīmē, ka augstāki reliģiozitātes, Dieva tēla, labvēlīguma un atvērtības rādītāji ir saistīti ar augstākiem pozitīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas rādītājiem.

Savukārt, lai noskaidrotu, kādi mainīgie faktoru līmenī vislabāk prognozē negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu, tika izmantoti mainīgie, kas statistiski nozīmīgi korelēja ar negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu – neirotizms, labvēlīgums un godīgums-pieticība, kā arī Dieva tēls un reliģiozitāte.

3.tabula. *Multiplās soļu regresiju analīzes rezultāti faktoru līmenī (atkarīgais mainīgais – negatīvā reliģiskā problēmu pārvarēšana)*

Table 3 *Results of multiple regression analyses (step wise). Dependent variable – Negative religious coping*

Modelis	Mainīgie	B	SE B	β	t	R ²	Pielāgotais R ²	ΔR^2	F
1.	Konstante	28,06	1,91	--	14,71***	0,23	0,23	0,23	82,34***
	Dieva tēls	-0,07	0,01	-0,49	-9,33***	--	--	--	--
2.	Konstante	22,24	2,26	--	9,62***	0,29	0,28	0,06	23,50***
	Dieva tēls	-0,06	0,01	-0,39	-7,35***	--	--	--	--
	Neirotisms	0,07	0,01	0,26	4,84***	--	--	--	--
3.	Konstante	20,74	2,32	--	8,74***	0,30	0,30	0,02	5,91*
	Dieva tēls	-0,07	0,01	-0,47	-7,60***	--	--	--	--
	Neirotisms	0,07	0,01	0,25	4,83***	--	--	--	--
	Reliģiozitāte	0,19	0,08	0,15	2,43*	--	--	--	--

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Statistiskās analīzes gaitā (sk. 3. tabulu) tika iegūti trīs statistiski nozīmīgi regresijas modeļi, kur kā pirmais mainīgais lielums, kas izskaidro vislielāko atkarīgā mainīgā dispersijas daļu (23%), izvirzās Dieva tēls, tad seko personības faktors neirotisms (6%) un kā trešais mainīgais ar vismazāko izskaidrojošo pakāpi, kas izskaidro tikai 2% no negatīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas mainīgā variācijas, ir reliģiozitāte. Dieva tēls ir apgriezti, bet neirotisms un reliģiozitāte – tieši saistīti ar negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu. Tas nozīmē, ka zemāki Dieva tēla rādītāji un augstāki neirotisma un reliģiozitātes rādītāji prognozē augstākus negatīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas rādītājus.

Diskusija Discussion

Korelāciju analīzes rezultātā tika noskaidrots, ka pastāv saistība starp pozitīvo un negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu un personības iezīmēm. Visciešākās korelācijas ir konstatētas starp negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu un neirotismu (tieša sakarība) un godīguma-pieticības personības faktoru un negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu (apgriezta sakarība). Tas norāda, ka jūtīgiem, emocionāli trausliem indivīdiem ir raksturīga tendence, saskaroties ar sarežģītām dzīves situācijām, tās traktēt reliģiski negatīvā veidā – kā Dieva sodu, ļaunā uzbrukumū, kā arī justies Dieva un cilvēku atstātam, ļaujoties šaubām par Dieva mīlestību. Savukārt, ar pozitīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu neirotismam ir vāja negatīva korelācija.

Otrā ciešākā korelācija faktoru līmenī ir godīguma-pieticības faktoram, kas vienlīdz cieši korelē ar pozitīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu (tieša sakarība)

un negatīvo problēmu pārvarēšanu (apgriezta sakarība). Tas liecina, ka indivīdi, kuriem ir raksturīga tendence būt pieticīgiem, pazemīgiem, godīgiem, atklātiem un godprātīgiem, saskaroties ar sarežģītām situācijām dzīvē, biežāk reaģēs, izmantojot pozitīvo reliģiskās problēmu pārvarēšanas veidu, ko raksturo tuvības ar Dievu meklēšana, savu vainu atzīšana un situācijas kā pozitīva dzīves izaicinājuma vērtējums, un otrādi – savtīgi, manipulējoši un godkārīgi indivīdi uz dzīves sarežģījumiem biežāk reaģē reliģiski negatīvā veidā.

Tā kā personības sešu faktoru modelis pētījumos nav tik plaši izplatīts, attiecībā uz godīguma-pieticības faktoru tas ir unikāls rezultāts, kas ļauj secināt, ka krietniem, godprātīgiem un pazemīgiem indivīdiem ir tendence uz reliģiski pozitīviem reliģiskās problēmu pārvarēšanas paņēmieniem un otrādi – indivīdiem, kuriem ir tieksme pēc statusa sabiedrībā, vēlme izcelties un kuri nepieņem sabiedrībā pieņemtās normas un ierobežojumus, ir izteiktāka negatīvā reliģiskā problēmu pārvarēšana.

Šie rezultāti saskan ar Sentkleira (St. Clair, 2018) pētījumu, kurā pazemība ir kā moderators – aizsargājošs faktors starp stresu izraisošiem dzīves notikumiem un negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu. Autors norāda, ka, ja pazemība kalpo tam, lai ļautu indivīdiem skaidrāk un reālistiskāk apzināties sevi un savus ierobežojumus, tad pazemība var kalpot arī tam, lai mazinātu negatīvās sekas, ko rada garīgās cīņas. Pētījuma rezultāti saskan arī ar pētījumu (Grubbs et al., 2016), kurā savu īpašo psiholoģisko tiesību izjūta (*psychological entitlement*) pozitīvi korelē ar garīgajām cīņām un negatīvi - ar pazemību (Grubbs & Exline, 2014), kas ir godīguma-pieticības faktoram radniecības personības īpašības.

Ir konstatēta statistiski nozīmīga pozitīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas korelācija arī ar labvēlīguma faktoru, kas norāda, ka indivīdi, kas orientēti sadarboties un uzturēt harmoniskas attiecības ar citiem, uz dzīves sarežģījumiem reaģē, izmantojot pozitīvo reliģiskās problēmu pārvarēšanas veidu. Savukārt, ar negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu labvēlīgumam ir konstatēta statistiski nozīmīga, taču vāja negatīva korelācija. Tāpat statistiski nozīmīga, taču vāja pozitīva korelācija ir konstatēta apzinīguma faktoram ar pozitīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu.

Dotā pētījuma rezultāti daļēji saskan ar citos pētījumos iegūtajiem rezultātiem. Vislielākā vienprātība ir attiecībā uz neirotizma faktoru – arī citos pētījumos neirotizms statistiski nozīmīgi pozitīvi korelēja ar negatīvo problēmu pārvarēšanu (Ano & Pargament, 2013). Šo saistību varētu skaidrot ar neirotizma neirālo pamatu. Indivīdiem, kuriem piemīt augsti neirotizma rādītāji, limbiskā sistēma izteiktā ierosas procesa spēka dēļ ļoti saasināti reaģē uz dažādiem ārējiem un iekšējiem stimuliem, tādēļ šiem cilvēkiem ļoti viegli aktivizējas tie smadzeņu apgabali, kas atbild par soda un draudu uztveri (Perepjolkina, 2016). Tāpēc indivīdiem ar augstiem neirotizma rādītājiem ir tendence sarežģītās dzīves situācijas interpretēt kā draudus, Dieva sodu un ļaunā uzbrukumu, izjūtot plašu

negatīvu emociju gammu saistībā ar Dieva atstātības izjūtu un reliģiskās kopienas locekļu atbalsta trūkumu.

Arī labvēlīguma faktora korelācijas ar reliģisko problēmu pārvarēšanu zināmā mērā saskan ar (Grubbs & Exline, 2014; Wilt et al., 2016) rezultātiem. Tikai šajos pētījumos tika konstatēta labvēlīguma negatīva saistība ar negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu, savukārt, dotajā pētījumā ir konstatēta ciešāka labvēlīguma faktora sakarība ar pozitīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu nekā ar negatīvo.

Otrā pētījuma jautājuma pārbaudes rezultāti ļauj secināt, ka Dieva tēla uztveres kopīgais rādītājs un visi tā aspekti statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar pozitīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas rādītāju un statistiski nozīmīgi negatīvi – ar negatīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas rādītāju, izņemot providences apakšskalas rādītāju. Tas norāda, ka indivīdi, kas Dievu redz kā labvēlīgu, mīlošu, atbalstošu un klātesošu, biežāk reaģē uz dzīves sarežģītām situācijām, izmantojot pozitīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas paņēmienus – meklē Dieva tuvumu, lūdzas un dzīves problēmas traktē kā izaicinājumu, kurā Dievs ir klātesošs un sniedz nepieciešamo atbalstu. Savukārt, indivīdi, kas Dievu redz vairāk negatīvā veidā (neatbalstošu, tālu, naidīgu un tādu, kas uzliek nepanesamus pārbaudījumus), biežāk uz dzīves problēmām reaģē reliģiski negatīvā veidā – tās traktējot kā Dieva sodu, ļaunā uzbrukumu, jūtoties Dieva un cilvēku atstāti. Iegūtie rezultāti atbilst citu zinātnieku pētījumu rezultātiem (Abu-Raiya et al., 2015; Schreiber, 2011), kas Dieva tēlu saista ar zemāku garīgo cīņu izteiktību un pozitīvāku un adaptīvāku reakciju uz stresu izraisošiem notikumiem, tai skaitā pozitīvo nevis negatīvo reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģiju izmantošanu.

Savukārt, reliģiozitātes aspektu korelācijas ar pozitīvo un negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu ļauj secināt, ka reliģioziem cilvēkiem ir tendence uz pozitīvākiem reliģiskās problēmu pārvarēšanas paņēmieniem. Turpretim tiem, kam pārliecība par dievišķā esamību (reliģiskā ideoloģija) un tā klātbūtne ikdienā (reliģiskā pieredze) nav tik spēcīga, biežāk raksturīgi negatīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas paņēmieni. Iegūtie dati saskan ar citu autoru veiktajiem pētījumiem par to, ka gan vispārējā reliģiozitāte, gan dažādi tās aspekti pozitīvi korelē un prognozē pozitīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu (piem., Ai, Park, Huang, Rodgers, & Tice, 2007; Ai, Pargament, Kronfol, Tice, & Appel, 2010). Savukārt, negatīvās reliģiskās problēmu pārvarēšanas apgrieztā saistība ar reliģiozitāti pētījumos nav bieži sastopami rezultāti – to varētu skaidrot ar atšķirīgajiem reliģiozitātes mērīšanas instrumentiem un izlases īpatnībām.

Multiplās regresiju soļu analīzes modeļi ļāva secināt, ka faktoru līmenī pozitīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu vislabāk prognozē reliģiozitāte un Dieva tēls, kā arī personības faktori labvēlība un atvērtība. Iegūtie determinācijas koeficienti (R^2) ļāva secināt, ka reliģiskajiem faktoriem (vispārējai reliģiozitātei,

Dieva tēla aspektiem klātbūtnei un pieņemšanai) ir daudz lielāks prognozes spēks attiecībā uz pozitīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu nekā personības faktoriem. Tas norāda, ka reliģiozi indivīdi, kas jūt pastāvīgu Dieva klātbūtni, jūtas Dieva pieņemti un mīlēti, uz stresa situācijām reaģēs, izmantojot pozitīvo reliģisko problēmu pārvarēšanas stratēģiju.

Savukārt, negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu faktoru līmenī vislabāk prognozē Dieva tēls, neirotizisms un reliģiozitāte. Arī šajā gadījumā determinācijas koeficienti ļauj secināt, ka Dieva tēlam ir vislielākais prognostiskais efekts, tikai tad seko personības faktori, ar daudz mazāku determinācijas koeficientu. Vērā ņemami, ka šajā modelī reliģiozitāte ir pozitīvi saistīta ar negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu, kaut gan korelāciju analīze uzrādīja, ka negatīvā reliģiskā problēmu pārvarēšana vāji, taču statistiski nozīmīgi negatīvi korelē ar reliģiozitātes vispārējo rādītāju, reliģisko ideoloģiju un reliģisko pieredzi. Tas norāda, ka negatīvo reliģiskās problēmu pārvarēšanas stratēģiju visbiežāk lieto reliģiozi, emocionāli jūtīgi indivīdi ar negatīvu Dieva tēlu, kas veidojies negatīvas ģimenes pieredzes (nedrošās piesaistes) un kļūdainas reliģiskās izglītības dēļ.

Iegūtie rezultāti ir atšķirīgi no Ano un Pargamenta (Ano & Pargament, 2013) rezultātiem studentu izlasē, kur personības faktori daudz lielākā mērā prognozēja garīgās cīņas/negatīvo reliģisko problēmu pārvarēšanu nekā reliģiskie faktori: dotajā pētījumā ir iegūti pretēji rezultāti – reliģiskie faktori, reliģiozitātes aspekti, Dieva tēls ir primārie prognostiskie faktori, un tikai tad seko personības faktori – personības iezīmes. Atšķirības pētījumu rezultātos varētu skaidrot ar izlases īpatnībām – dotajā pētījumā piedalījās pieaugušie nevis jaunieši, bet diezgan reliģiozi pieaugušie. Turklāt dotajā pētījumā regresiju analīzē netika izmantoti sociālie un situacionālie faktori.

Kā arī, ņemot vērā regresiju analīzes rezultātus, psiholoģiski garīgajās intervencēs un atbalsta sniegšanā ir jāpievērš liela uzmanība reliģiozā indivīda Dieva tēlam, tam, kā tas ir veidojies. Tādēļ, lai transformētu kļūdaino Dieva tēlu, ir jāveido drošas terapeitiskas attiecības, jāveic reliģiski izglītojošs darbs un jārada iespējas piedzīvot reliģiski nozīmīgu pieredzi, veidojot ar Dievu personisku dialogu un partnerattiecības.

Pētījuma ierobežojumi saistās ar pētījuma izlasi, jo pētījumā piedalījās tikai Romas katoļu Baznīcai piederīgie, trīs ceturtdaļas pētījuma dalībnieku bija sievietes (kas tomēr daļēji arī atspoguļo reālo dzimumu sadalījumu baznīcas dievkalpojumos ikdienā). Pētījumā tika izmantotas pašnovērtējuma aptaujas, kurās pētījuma dalībnieki subjektīvi vērtēja savu pieredzi un attieksmes. Pētījums bija korelatīvs, tādēļ tā rezultāti neļauj pilnā mērā spriest par mainīgo cēloņu un seku sakarībām. Lai objektīvi izvērtētu reliģisko problēmu pārvarēšanu, nepieciešama kompleksa pieeja – intervijas, novērojumi u. c. metodes, garengriezuma pētījuma organizācijas forma. Dotajā pētījumā tika aplūkoti ar personību saistītie un reliģiskie faktori – turpmākajos pētījumos būtu jāpievēršas

reliģisko problēmu pārvarēšanu prognozējošo sociālo un situacionālo faktoru izpētei, izlasē iekļaujot arī citu konfesiju ticīgos.

Summary

The aim of the study was to assess the correlation between the personality traits and perception of the image of God on one hand and the religious coping among Roman Catholic sample in Latvia.

Recent studies indicate that religion and, in particular, religious coping is correlated both with positive and negative outcomes for mental and physical health and with psychological well-being. Therefore in this study it was important to identify which personality traits and religious aspects are characteristic among the sample of religious people using specific religious coping strategies, and whether these traits and scales are predictors or moderators of specific religious coping strategies.

Alongside with non-religious and universal problem-solving techniques, religious coping strategies that are related to sacred dimension have a unique contribution and prognostic value for health and psychological well-being. Previous research has shown significant correlation between negative religious coping/ spiritual struggles and lower levels of health and psychological well-being. Some studies in Roman Catholic samples indicate that negative religious coping has significantly negative outcome for adaptation to stressful life events. Religious coping style is connected with personality traits, early childhood experiences, attachment style, features of religiousness etc.

The sample consisted of 336 Latvian-speaking Roman Catholic adults aged 18 to 86 ($M = 44.42$; $SD = 12.90$, 74.9% women). The data was collected in online survey with the following instruments: the Brief RCOPE (Pargament et al., 2011), the God Image Scale (Lawrence, 1997), the Latvian Personality Inventory LPAv-3 (Perepjolkina & Reņģe, 2014), the Centrality of Religiosity Scale CRS-5 (Huber & Huber, 2012) and the Socio-demographic Inventory.

The study revealed that on the scale level the most relevant predictors of positive religious coping are scales such as religiosity and image of God, and personal traits such as agreeableness and openness. Likewise it was identified that on the scale level the most relevant predictors of negative religious coping are scales such as image of God, neuroticism and religiousness.

The study indicates some correlations between religious coping style and personality traits as well as some factors of religiosity. However, the limitations of the study is omission of the social and situational factors in the coping process. The findings are limited to a specific group of Roman Catholics in Latvia (adults, internet users).

The design of the study is correlative, based on self-report questionnaires, thus it does not determine causal relationships between the variables.

The religious coping style significantly is affected by religious factors, such as religiosity and God's image. Therefore interventions, designed to overcome and prevent negative outcomes of negative religious coping, should be oriented towards the adaptive modification of God's image and restructuring of negative religious beliefs.

There is a need to provide deeper religious, psychological and intellectual formation for the experienced members of religious communities, rather than just newcomers, to prevent negative religious coping strategies that are common in individuals that are highly religious and emotionally sensitive.

The outcomes of the study can be used as basis for religious interventions in psychotherapy, as well as health-care consulting and pastoral counselling aimed at reducing the negative impact of negative religious coping on physical and psychological health.

Literatūra References

- Abu-Raiya, H., Exline, J.J., Pargament, K.I., & Agbaria, Q. (2015). Prevalence, Predictors, and Implications of Religious/Spiritual Struggles Among Muslims. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 54(4), 631–648. <https://doi.org/10.1111/jssr.12230>
- Abu-Raiya, H., Pargament, K.I., & Krause, N. (2016). Religion as problem, religion as solution: religious buffers of the links between religious/spiritual struggles and well-being/mental health. *Quality of Life Research*, 25(5), 1265–1274. <https://doi.org/10.1007/s11136-015-1163-8>
- Ai, A.L., Pargament, K., Kronfol, Z., Tice, T.N., & Appel, H. (2010). Pathways to Postoperative Hostility in Cardiac Patients: Mediation of Coping, Spiritual Struggle and Interleukin-6. *Journal of Health Psychology*, 15(2), 186–195. <https://doi.org/10.1177/1359105309345556>
- Ai, A.L., Park, C.L., Huang, B., Rodgers, W., & Tice, T.N. (2007). Psychosocial mediation of religious coping styles: A study of short-term psychological distress following cardiac surgery. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(6), 867-882. <http://dx.doi.org/10.1177/0146167207301008>
- Ano, G.G., & Pargament, K.I. (2013). Predictors of spiritual struggles: An exploratory study. *Mental Health, Religion & Culture*, 16(4), 419-434. <http://dx.doi.org/10.1080/13674676.2012.680434>
- Ano, G.G., & Vasconcelles, E.B. (2005). Religious coping and psychological adjustment to stress: A meta-analysis. *Journal of Clinical Psychology*, 61(4), 461-480. <https://doi.org/10.1002/jclp.20049>
- Belavich, T.G., & Pargament, K.I. (2002). The role of attachment in predicting spiritual coping with a loved one in surgery. *Journal of Adult Development*, 9(1), 13-29. <http://dx.doi.org/10.1023/A:1013873100466>
- Benson, P., & Spilka, B. (1973). God Image as a Function of Self-Esteem and Locus of Control. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 12(3), 297-310. doi:10.2307/1384430
- Bjorck, J.P., & Kim, J.W. (2009). Religious coping, religious support, and psychological functioning among short-term missionaries. *Mental Health, Religion and Culture*, 12(7), 611-626. <https://doi.org/10.1080/13674670903014932>
- Bryant, A.N., & Astin, H.S. (2008). The Correlates of Spiritual Struggle during the College Years. *The Journal of Higher Education*, 79(1), 1–27. <https://doi.org/10.1080/00221546.2008.11772084>
- Ellison, C.G., Fang, Q., Flannelly, K.J., & Steckler, R.A. (2013). Spiritual struggles and mental health: Exploring the moderating effects of religious identity. *International Journal for the Psychology of Religion*, 23(3), 214-229. <http://dx.doi.org/10.1080/10508619.2012.759868>
- Exline, J.J. (2013). Religious and spiritual struggles. In K.I. Pargament, J.J. Exline, & J.W. Jones (Eds.), *APA handbook of psychology, religion, and spirituality. Volume 1: Context, theory, and research* (pp. 459– 475). Washington, DC: American Psychological Association. <http://dx.doi.org/10.1037/14045-025>

- Exline, J.J., Park, C.L., Smyth, J.M., & Carey, M.P. (2011). Anger toward God: Social-cognitive predictors, prevalence, and links with adjustment to bereavement and cancer. *Journal of Personality and Social Psychology, 100*(1), 129-148. <http://dx.doi.org/10.1037/a0021716>
- Freiheit, S.R., Sonstegard, K., Schmitt, A., & Vye, C. (2006). Religiosity and spirituality: A psychometric evaluation of the Santa Clara strength of religious faith questionnaire. *Pastoral Psychology, 55*(1), 27-33. <http://dx.doi.org/10.1007/s11089-006-0029-y>
- George, L.K., Ellison, C.G., & Larson, D.B. (2002). Explaining the relationships between religious involvement and health. *Psychological Inquiry, 13*(3), 190-200. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1303_04.
- Grubbs, J.B., & Exline, J.J. (2014). Humbling yourself before God: Humility as a reliable predictor of lower divine struggle. *Journal of Psychology and Theology, 42*(1), 41-49. <http://dx.doi.org/10.1177/009164711404200105>
- Grubbs, J.B., Exline, J.J., & Campbell, W.K. (2013). I deserve better and God knows it! Psychological entitlement as a robust predictor of anger at God. *Psychology of Religion and Spirituality, 5*, 192-200. <http://dx.doi.org/10.1037/a0032119>
- Grubbs, J.B., Wilt, J., Stauner, N., Exline, J.J., & Pargament, K.I. (2016). Self, struggle, and soul: Linking personality, self-concept, and religious/spiritual struggle. *Personality and Individual Differences, 101*, 144-152. <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2016.05.365>
- Harris, J.I., Erbes, C.R., Engdahl, B.E., Olson, R.H.A., Winkowski, A.M., & McMahill, J. (2008). Christian religious functioning and trauma outcomes. *Journal of Clinical Psychology, 64*(1), 17-29. <https://doi.org/10.1002/jclp.20427>
- Harrison, M.O., Koenig, H.G., Hays, J.C., Eme-Akwari, A.G., & Pargament, K.I. (2001). The epidemiology of religious coping: A review of recent literature. *International Review of Psychiatry, 13*(2), 86-93. <http://dx.doi.org/10.1080/09540260120037317>
- Huber, S., & Huber, O.W. (2012). The Centrality of Religiosity Scale (CRS). *Religions, 3*(3), 710-724. <https://doi.org/10.3390/rel3030710>
- Kirkpatrick, L.A., & Shaver, P.R. (1990). Attachment theory and religion: Childhood attachments, religious beliefs, and conversion. *Journal for the Scientific Study of Religion, 29*(3), 315-334. <http://dx.doi.org/10.2307/1386461>
- Koenig, H.G., Pargament, K.I., & Nielsen, J. (1998). Religious coping and health status in medically ill hospitalized older adults. *Journal of Nervous and Mental Disease, 186*(9), 513-521. <http://dx.doi.org/10.1097/00005053-199809000-00001>
- Krause, N., & Ironson, G. (2019). Religious involvement, God images, and life satisfaction. *Mental Health, Religion & Culture, 1-15*. <https://doi.org/10.1080/13674676.2019.1586860>
- Lawrence, R.T. (1997). Measuring the Image of God: The God Image Inventory and the God Image Scales. *Journal of Psychology and Theology, 25*(2), 214-226. <https://doi.org/10.1177/009164719702500206>
- Lazarus, R.S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer
- Lewis, C.A., Maltby, J., & Day, L. (2005). Religious orientation, religious coping and happiness among UK adults. *Personality and Individual Differences, 38*(5), 1193-1202. <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2004.08.002>
- Lietaviete. (2016). Stresa prvarēšanas stratēģijas un pašefektīvātes izjūta onkoloģiskajiem pacientiem. *LU 74. Zinātniskās konferences Psiholoģijas sekcija, 2016.gada 9.februārī*.
- Ludāne, M. (2006). *Dieva tēla uztveres un krīzes novērtējuma saistība pie dažādām konfesijām piederošiem/nepiederošiem cilvēkiem* (Bakalaura darbs. Latvijas Universitāte).

- McConnell, K.M., Pargament, K.I., Ellison, C.G., & Flannelly, K.J. (2006). Examining the links between spiritual struggles and symptoms of psychopathology in a national sample. *Journal of Clinical Psychology*, 62(12), 1469–1484. <https://doi.org/10.1002/jclp.20325>
- Pargament, K.I. (1997). *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice*. New York: Guilford Press.
- Pargament, K.I., Tarakeshwar, N., Ellison, C.G., & Wulff, K.M. (2001). Religious coping among the religious: The relationships between religious coping and well-being in a national sample of Presbyterian clergy, elders, and members. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40(3), 497-513. <http://dx.doi.org/10.1111/0021-8294.00073>
- Pargament, K., Feuille, M., & Burdzy, D. (2011). The Brief RCOPE: Current Psychometric Status of a Short Measure of Religious Coping. *Religions*, 2(1), 51-76. <https://doi.org/10.3390/rel2010051>
- Pargament, K.I., Smith, B.W., Koenig, H.G., & Perez, L. (1998). Patterns of positive and negative religious coping with major life stressors. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 37(4), 711-725.
- Perepjolkina, V. (2014). Daudzdimensionālas personības aptaujas izstrāde un validizācija Latvijas pieaugušo izlasē (Promocijas darbs, Latvijas Universitāte). Iegūts no <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/4921>
- Perepjolkina, V. (2016). Personības iezīmju saistība ar veselību. No K. Mārtinsone un V. Sudraba (red.). *Veselības psiholoģija* (131.-142. lpp.). Rīga: RSU.
- Rizzuto, A.M. (1979). *Birth of the Living God: A Psychoanalytic Study*. Chicago: University of Chicago Press.
- Roesch, S.C., & Ano, G. (2003). Testing an attribution and coping model of stress: Religion as an orienting system. *Journal of Psychology and Christianity*, 22(3), 197–209.
- Saroglou, V. (2010). Religiousness as a Cultural Adaptation of Basic Traits: A Five-Factor Model Perspective. *Personality and Social Psychology Review*, 14(1), 108–125. <https://doi.org/10.1177/1088868309352322>
- Schreiber, J.A. (2011). Image of God: Effect on Coping and Psychospiritual Outcomes in Early Breast Cancer Survivors. *Oncology Nursing Forum*. <https://doi.org/10.1188/11.onf.293-301>
- Sedlar, A.E., Stauner, N., Pargament, K.I., Exline, J.J., Grubbs, J.B., & Bradley, D.F. (2018). Spiritual Struggles among Atheists: Links to Psychological Distress and Well-Being. *Religions*. <https://doi.org/10.3390/rel9080242>
- Clair, D.M.S. (2018). *The Protective Virtue: The Moderating Effect of Humility on the Relationship Between Spiritual Struggle and Distressing Life Events* (Doctoral dissertation, Biola University).
- Stauner, N., Exline, J.J., Pargament, K.I., Wilt, J.A., & Grubbs, J.B. (2018). Stressful life events and religiousness predict struggles about religion and spirituality. *Psychology of Religion and Spirituality*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/rel0000189>
- Tisdale, T.C., Key, T.L., Edwards, K.J., Brokaw, B.F., Kemperman, S.R., Cloud, H., Townsend J., & Okamoto, T. (1997). Impact of treatment on God image and personal adjustment, and correlations of God image to personal adjustment and object relations development. *Journal of Psychology and Theology*, 25(2), 227-239. <https://doi.org/10.1177/009164719702500207>
- Trevino, K.M., Pargament, K.I., Krause, N., Ironson, G., & Hill, P. (2017). Stressful events and religious/spiritual struggle: Moderating effects of the general orienting system. *Psychology of Religion and Spirituality*. <http://dx.doi.org/10.1037/rel0000149>

- Wilt, J.A., Exline, J.J., Grubbs, J.B., Park, C.L., & Pargament, K.I. (2016). God's role in suffering: Theodicies, divine struggle, and mental health. *Psychology of Religion and Spirituality*, 8(4), 352-362. <http://dx.doi.org/10.1037/rel0000058>
- Wilt, J.A., Grubbs, J.B., Exline, J.J., & Pargament, K.I. (2016). Personality, religious and spiritual struggles, and well-being. *Psychology of Religion and Spirituality*, 8(4), 341-351. <http://dx.doi.org/10.1037/rel0000054>
- Wilt, J.A., Grubbs, J.B., Pargament, K.I., & Exline, J.J. (2017). Religious and Spiritual Struggles, Past and Present: Relations to the Big Five and Well-Being. *International Journal for the Psychology of Religion*. <https://doi.org/10.1080/10508619.2016.1183251>
- Wilt, J.A., Stauner, N., Harriott, V.A., Exline, J.J., & Pargament, K.I. (2018). Partnering with God: Religious coping and perceptions of divine intervention predict spiritual transformation in response to religious-spiritual struggle. *Psychology of Religion and Spirituality*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/rel0000221>
- Wilt, J.A., Evans, W.R., Pargament, K.I., Exline, J.J., Fletcher, T.L., & Teng, E.J. (2019). Predictors of Moral Struggles Among Veterans. *Traumatology*, (December). <https://doi.org/10.1037/trm0000186>
- Wood, A.M., Froh, J.J., & Geraghty, A.W. (2010). Gratitude and well-being: a review and theoretical integration. *Clinical psychology review*, 30(7), 890-905. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.03.005>
- Wortmann, J.H., Park, C.L., & Edmondson, D. (2012). Spiritual struggle and adjustment to loss in college students: Moderation by denomination. *International Journal for the Psychology of Religion*, 22(4), 303-320. <http://dx.doi.org/10.1080/10508619.2011.638605>
- Zarzycka, B. (2019). Parental Attachment Styles and Religious and Spiritual Struggle: A Mediating Effect of God Image. *Journal of Family Issues*, 40(5), 575-593. <https://doi.org/10.1177/0192513X18813186>